

określone jako *koinōnos*, *koinōnoi*: 1 Kor 10, 18 20 (współuczestnictwo w kulcie — jedność z ołtarzem Pana lub demonów), wspólne szerzenie Ewangelii: (2 Kor 8, 23 Tytus jako *koinōnos* Apostoła Narodów) oraz jedność w wierze między Pawłem i Filemonem (Flm 6 i 17) Trzecia sekcja jest poświęcona omówieniu tekstów, gdzie czasownik *koinōnein* oznacza posiadanie wspólnoty lub realizowanie jej przez wzajemne dopuszczanie do wspólnego uczestnictwa i otrzymywanie udziału. Autor omawia kolejno Rz 15, 27 (o relacji między gminami założonymi przez św. Pawła a Kościołem w Jerozolimie), Flp 4, 15 o jedności między Apostołem i Kościołem w Filipi i Rz 12, 13 o jedności między członkami Kościoła, solidarności w zarządzaniu potrzebom braci. Ostatnia sekcja to analiza tekstów zawierających terminy *sygkoinōnos*, *sygkoinōnein*: Flp 4, 14 (udział Filipian w ucisku Apostoła); Flp 1, 7 (ich uczestnictwo w jego łasce); 1 Kor 9, 23 (i Rz 11, 17 udział w obietnicach Ewangelii).

Czwarty rozdział traktuje o zbiorce środków materialnych jako konkretnym wyrazie ogólnokościelnej jedności. Autor omawia kolejno Ga 2, 9.10; 2 Kor 8, 1.4.6.8.23; 2 Kor 9, 1.3nn.12n oraz Rz 9, 15.25—28.31.

Trzy następne rozdziały uzupełniają przedstawione wyżej rezultaty egzegetycznej i teologiczno-biblijnej pracy Josefa Hainza: rozdział piąty to obszerna omówienie literatury poświęconej Pawłowej koncepcji *koinōnia* z dodatkiem krótkiego ekskursu poświęconego 2 Kor 6, 14 (pytanie retoryczne, czy istnieje wspólnota między światłem i ciemnością?); rozdział szósty podsumowuje to, co na temat jedności w oparciu o naukę św. Pawła pisano w pierwotnym Kościele (autor korzysta w dużej mierze z opracowania W. Elerta, *Abendmahl und Kirchengemeinschaft in der alten Kirchen hauptsächlich des Ostens*, Berlin 1954), natomiast ostatni, siódmy rozdział poświęcony jest współczesnej nauce o jedności i wspólnotcie w Kościele rzymskokatolickim, w Kościołach Reformacji oraz prawosławnych. Na końcu znajduje się obszerna bibliografia, indeks cytowanych miejsc z Pisma Świętego, literatury judaistycznej, greckiej i wczesnochrześcijańskiej oraz wykaz cytowanych autorów.

Praca J. Hainza jest przykładem solidnego, gruntownego opracowania tematu bardzo interesującego z punktu widzenia biblistyki i teologii ekumenicznej. Rozprawa niemieckiego uczonego zasługuje na zainteresowanie i wielostronne wykorzystanie w teologii oraz w ramach dialogu między wyznaniem chrześcijańskimi.

Kraków

O. TOMASZ MARIA DĄBEK OSB

LORENZO DE LORENZI, *Romani. Vivere nello Spirito di Cristo*, (LoB 2.6), Editrice Queriniana, 1983, str. 138 + 6.

O. Lorenzo De Lorenzi OSB (ur. 1930) jest mnichem Opactwa św. Pawła za Murami w Rzymie, wykłada w Instytucie Ecclesia Mater na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim oraz w instytucie teologicznym w Cassino. Jest sekretarzem generalnym Colloqui Ecumenici Paolini i redaktorem ich dokumentacji i dyrektorem periodyków: „Benedictina” oraz „Parola Spirito e Vita”.

Książeczka jest szóstym z zaplanowanych piętnastu tomów drugiej sekcji przygotowywanej serii popularnych komentarzy do Pisma Świętego, mających ułatwić lekturę Biblii wszystkim tym, którzy ją komentują w ramach działalności apostołskiej. Pierwsza sekcja tej serii: „Leggere

oggi la Bibbia”, redagowanej przez Luigi Della Torre, Mario Masini i Antonio Bonora, ma objąć 26 tomików (do 1983 r. wyszło ich 10), zawierających komentarze do Starego Testamentu. W ramach drugiej sekcji ukazały się dotąd 4 pozycje: komentarze do Mt, Dz, Ap i Rz. W ramach trzeciej — poświęconej ogólnym problemom biblijnym, wydano trzy publikacje; przygotowuje się siedem następnych.

Praca o. De Lorenzi składa się z trzech części, z których pierwsza poświęcona jest problemom genezy Listu do Rzymian, druga — strukturze i analizie, a trzecia głównym tematom teologicznym tekstu Pawłowego.

Autor w sposób przystępny przedstawia opinie uczonych na temat jedności literackiej tekstu, kwestionowanej przez niektórych (w odróżnieniu od nie budzącej niczyich poważnych wątpliwości autentyczności Pawłowej Rz), sytuację w gminie rzymskiej, gdzie chrześcijaństwo głoszone najprawdopodobniej przez nawróconych Żydów, szybko dotarło także do rodzin arystokratycznych, stosunki w gminie, w której większość stanowili nawróceni poganie, sytuację społeczności żydowskiej w Wiecznym Mieście, okoliczności, cele, miejsce i czas powstania pisma (autor uznaje za najbardziej prawdopodobne powstanie Rz w Koryncie w lutym 58 roku).

Struktura Listu wiąże się ściśle z jego charakterem bardziej „apostolskim” niż „pasterskim” — stanowi on jakby bilet wizytowy, przy pomocy którego Apostoł Narodów przedstawia się wspólnocie założonej przez innych i rozwijającej się bez jego udziału. Autor wyróżnia 22 części — elementy składowe Listu, z których najdłuższe zawierają po kilkadziesiąt wierszy (9, 1—11, 36), najkrótsze — zaledwie dwa lub trzy (12, 1—2; 16, 21—23; 25—27). Spośród trzech najczęściej przyjmowanych możliwości podziału Rz pod względem tematycznym, autor przyjmuje następującą: 1. Wprowadzenie i temat (1, 1—17); 2. Część dogmatyczna (1, 18—4, 25 + 5, 1—11, 36); 3. Część parenetyczna (12, 2—13, 14 + 14, 1—15, 13); 4. Epilog i zakończenie (15, 14—16, 27).

Jako główne tematy teologiczne Listu o. De Lorenzi omawia kolejno: Sprawiedliwość Boża, która objawia się przez Ewangelię (po określeniu problemu i metody jego rozwiązywania autor rozważa zbawczy charakter sprawiedliwości Bożej i jej związek z miłością); Wiara, która usprawiedliwia (zbawia), na przykładzie Abrahama; Od prawa grzechu do prawa Ducha (w nawiązaniu do starotestamentowych zapowiedzi w Jr i Ez); Miłość jako pełnia prawa (13, 10) (miłość jest pierwszym owocem Ducha — Ducha życia, który wypełnia prawo w miłości).

Książkę uzupełniają krótki przewodnik bibliograficzny przeznaczony dla włoskiego czytelnika oraz indeks biblijny.

Kraków

O. TOMASZ MARIA DĄBEK OSB

KS. STEFAN KOPEREK CR, *Teologia roku liturgicznego*, Kraków 1984, Polskie Towarzystwo Teologiczne, ss. 239.

Bardzo długo czekaliśmy w Polsce na teologiczne opracowanie roku liturgicznego. Dysponujemy, historycznymi już dzisiaj, tłumaczeniami dzieł P. Parscha i P. Guérangera dotyczących roku liturgicznego. Tym większe zainteresowanie wzbudziło ukazanie się książki ks. S. Koperka. Szkoda jedynie, że tytuł umieszczony na okładce nie odpowiada treści, którą znajdujemy w książce. Trzeba spojrzeć na pierwszą stronę, aby dowie-